

Särtryck ur

CJP NYHETSREVY

Nr 49:6 Juni 2010

ARVET EFTER FÄDERNA del I

FÖRLORADE SÖNER?

av Guy Corneau

Då Hubert Wallot, läkare och professor vid Quebecs universitet, för några år sedan framträdde inför en parlamentskommission för psykisk hälsa, uttryckte han sin oro över att ingen regering ännu har inrättat ett departement för mansfrågor. Med hjälp av statistisk visade han hur oroväckande situationen är när det gäller människans allmänna hälsotillstånd. Frågan är hur mycket bättre det har blivit bättre sedan dess? Har ni synpunkter eller erfarenheter ni vill dela med er av, så är ni välkomna att skicka in texten till artikel@cjp.se

Guy Corneau, Ph.D. jungiansk analytiker, utbildad vid C G Jung Institute i Zürich, författare och föredragshållare, och numera verksam i Montreal, Kanada.

Under sin barn- och ungdomstid har män större tendens (än kvinnor) att drabbas av försenad psykisk utveckling, koncentrationsproblem, överdriven oro, schizoida svårigheter, övergående eller kroniska spasma, stamning, enuresis och encopresis (ofrivillig urin- och avföringsavgång), problem med sömn och sömngång, autism samt även särskilda utvecklingsproblem som till exempel dyslexi.

Som vuxna utgör män en signifikant större andel av grupper med personlighetsstörningar relaterade till paranoia och missbruks- eller antisocialt beteende...

Frekvensen av transsexualitet och sexuella perversioner är också betydligt högre bland män än bland kvinnor. (*L'Actualité médicale*, 11 maj 1988, sid 27)

Doktor Wallot noterar att fyra gånger så många män som kvinnor lider av alkoholism och narkotikamissbruk; det är också tre gånger fler män än kvinnor som finns i riskzonen för självmord och annat högriskbeteende. Dessutom tenderar fler män än kvinnor att utveckla schizofreni. Doktor Wallots slutledning är att

... den höga frekvensen av frånvarande fäder eller andra maskulina förebilder för unga pojkar tycks vara en förklaring till vissa beteendestörningar i samband med manifestationen av den manliga könsidentiteten. (*Idem*)

Kort sagt ger detta en vink om att män, trots sin till synes oberoende natur, ofta letar efter sina fäder - och många har behov av hjälp. Jag har själv upplevt hur stora behoven är, hur angelägna många män är om att träffas och diskutera detta problem. Efter att ha givit en föreläsning med titeln "Rädslan för närhet", beslöt jag mig för att ordna ett heldags seminarium med en grupp män. Den lördagsmorgon då seminariet skulle äga rum stod tjugo män och väntade på mig utanför Jung-sällskapets lokal i Montreal. Bland dem fanns fäder, gifta och skilda män, ungar, bögar, en punkare, en kock, en dekoratör, en kamrer, några konstnärer, socialbidragstagare, terapeuter, stats-tjänstemän och lärare; de yngsta var tjugo år och de äldsta drygt femtio.

Det blev en fantastisk upplevelse, en dag fylld av ytterst förvånande bekännelser och avslöjanden. När dagen var slut bestämde sig alla deltagarna för att fortsätta träffas och arbeta vidare tillsammans regelbundet.

På min första fråga, om de kände sig som män, svarade inte en enda av dem ja, inte ens de som hade varit gifta i tjugo år och hade flera barn. Det blev snabbt tydligt att vår identitetsupplevelse inte nödvändigtvis svarar mot våra livserfarenheter, utan snarare mot vår inre känsla av att ha en fast grund att stå på, eller känslan av att lida brist på en sådan.

Denna brist på fast grund i människans liv idag är vad jag vill ta upp i min bok *Frånvarande fäder, förlorade söner*. Jag vill ta upp känslorna av elände som männen uttryckte vid gruppsammankomsterna, men också de problem som andra män gett uttryck för när de varit

LÄS MER!

FRÄNVARANDE FÄDER, FÖRLORADE SÖNER

Guy Corneau

Hft, 208 sid med bibliografi och kortfattad jungiansk ordlista. Svensk översättning: Anna Pia Ahlund. Pris 132 kr.

ensamma med mig på min mottagning. Jag tar också upp en del av de saker vi började öppna oss för och undersöka tillsammans, särskilt den maskulina identitetens bräcklighet.

Denna bräcklighet speglas kanske av det faktum att det är ganska vanligt idag att män inte blir fäder förrän de är trettiofem eller fyrtio, vilket är mycket senare än i tidigare generationer. Kan det kanske vara så att denna efter-släpning är ett mått på hur många år män nu behöver för att befästa sin identitet? För mig tycks det vara så, även om en mängd andra faktorer naturligtvis också finns med i spelet: en högre grad av individualism, högre krav på fysisk komfort, tilltagande stress, de teknologiska uppfinningarnas otroliga genomslagskraft och naturligtvis den förfärliga känslan av osäkerhet om vår civilisations framtid. Men trots detta kan det vara av intresse att se på dessa frågor ur en uteslutande psykologisk synvinkel.

Frågan om fadern och den maskulina identiteten väller upp och in i vår nutida värld från det omedvetnas djupaste nivåer. Det bästa vi kan göra är att fundera över frågan och försöka vara öppna för de nya möjligheterna till utveckling när de visar sig. Jag vet inte vad en man är, och jag vet ändå mindre vad en man borde vara, men jag försöker lära känna honom inifrån.

Det finns ingen perfekt förebild för mannen, precis som det inte finns någon perfekt familj. Vi är alla produkter av ett mer eller mindre in-

CJP NYHETSREVY

ISSN 1652-2125

Utges av CJP Centrum för Jungiansk Psykologi AB två ggr/år (juni och december). Ansv. utgivare: Gunlög Raihle.

adekvat förflutet, som knuffar oss framåt och tvingar oss att förhålla oss kreativt. Många bland våra föräldrar var tvungna att sträva hårt för att trygga sina materiella grundbehov, och därför präglas deras medvetande till stor del av behovet att säkra den fysiska överlevnaden. De talar bara genom sina handlingar och är oförmögna att ge verbalt uttryck åt sin kärlek eller sina besvikelser. De har svårt att skilja mellan sin individualitet och sin funktion som far eller mor, och de känner sig klumpiga när de ska uttrycka sina djupaste känslor.

Genom vår egen medvetenhets fönster får vi en glimt av en värld som är så olik deras, att chansen att få tillstånd en dialog med dem verkar obefintlig. Så är det eftersom fönsterglasets psykologiska och vi uppfattar världen via våra egna erfarenheter. Vi bör därför inte glömma att just den utbildning och den materiella trygghet som våra föräldrar har gjort möjlig, sätter oss i stånd att svara på de inre behov som engagerar oss idag.

Jag dömer inte fäder och mödrar – det är i stället tystnaden som omsluter oss alla som oroar mig. Sönernas uppgift är därför att nu äntligen bryta denna tystnad. Världens själ söker sig alltid ett gömställe när problem och oro uppstår; denna gömda själ plågar männen mer än någonsin idag.

Jag hade just börjat skriva denna text när jag plötsligt drog mig till minnes en dröm som jag hade haft natten innan:

Jag är tvungen att hjälpa en sexig, mörkhårig, dynamisk Jane Fonda att få upp en korpulent, gammal man till andra våningen i grannens hus, så att han ska kunna gå på toaletten. När vi börjar klättringen uppför trapporna står mannen alldeles bakom mig och griper fatt i min livrem. Han gör ingenting för att hjälpa till, varför klättringen blir extremt besvärlig. Jag måste bokstavligen släpa honom bakom mig uppför trappan. Jag känner hur hela hans vikt släpar efter mig, och min livrem sträcks ut till bristningsgränsen och skär smärtsamt in i min kropp.

Eftersom denna dröm dök upp på nytt just när jag skulle börja skriva, fick den mig att tänka på hur svårt det är att konfrontera det förflutna: att släpa den gamle mannen till en plats där han kan få lättnad. Det förflutna tynger ned mig och skär in i min kropp! Så tungt det är att lyfta erfarenheterna som jag har av min egen far in i det medvetna rike! Som tur är finns Jane Fonda där och hjälper mig: det här är verkligen en "work-out"! I drömmen är det faktiskt för hennes skull jag gör detta; det är som om min anima i form av en skådespelerska, en expert på att uttrycka känslor, kräver ett slut på den tystnad jag har fått ärva.

Fädernas tystnad

En mängd saker rusade upp till ytan genom denna dröm: de goda och dåliga stunderna i min relation till min far. Jag mindes lekarna som vi brukade leka, hur vi brukade bilda pakt mot min mor. Jag mindes också alla historier-na han berättade om hur det var att växa upp

i skogen, hans fattiga men lyckliga barndom, om åren han arbetade som skogsarbetare och hur han kom att flytta till staden. Dessa berättelser hade blivit verkliga myter för mig, myter som jag aldrig blev trött på att lyssna till. Så plötsligt, när jag kom in i puberteten, när jag behövde honom som mest, fanns han inte längre där. Han hade försvunnit, gått upp i rök.

I verkliga livet var det jag som försvann, i och med att jag gav mig iväg till en internatskola. I början kom jag bara därifrån fyra timmar per vecka för att få träffa min familj. Jag minns att jag, varje söndag vi träffades, hoppades att vi skulle få igång något slags samtal, min far och jag. Jag brukade sitta i min mors fätölj, bredvid min far som satt i sin fätölj och läste tidningen. Jag ville att han skulle säga något till mig, tala till mig, berätta vadhelst han hade lust med: om sitt arbete, om raketer och rymdskepp, om vad som helst. Jag försökte hitta på frågor som kanske skulle kunna intressera ho-

"Vad hände med det där barnet, så fullt av rädsla men också uppfyllt av sig självt? Det lever fortfarande i stunder av spontanitet, och i de flortunna drömmar som smyger sig undan vår uppmärksamhet när vi hastar iväg till jobbet."

(Guy Corneau)

nom. I ett desperat behov av att han skulle bekräfta mig, spelade jag "man". Det fungerade aldrig. Kanske kunde jag helt enkelt inte fånga hans intresse, eller kanske kände han att han redan hade gjort sin plikt. När allt kom omkring var det ju han som hade gjort det möjligt för mig att få den utbildning som han själv hade blivit nekad.

Senare, när jag var framme vid slutet av min utbildning (medan min far själv led av sin brist på utbildning), försökte vi oss på några enstaka samtal, men de slutade alltid i återvändsgränder. Det sätt på vilket han försvarade sina positioner lämnade inget utrymme kvar åt mig; åtminstone var det så jag såg det. Återigen lämnade min far mig ensam, vägrade att erkänna mig; mina argument var värdelösa och skulle alltid vara det. Jag kunde ju försöka, men jag var ingen man. Om han bara hade vetat hur mycket jag försökte nå fram till honom, hur mycket jag behövde honom! Om jag bara hade kunnat tala om det för honom.

Jag minns fortfarande, trots att jag var mycket ung vid den tiden, hur min fars bröder kom på besök och tillbringade hela eftermiddagen tillsammans med min far nere i källaren, där de talade om allt från Gud till meningen med livet. Jag satt uppkrupen längst upp i trappan och lyssnade till ekot av deras samtal, och jag var hypnotiserad; jag längtade efter att själv bli vuxen, så att jag också skulle få vara med i diskussionen. När jag sedan blev vuxen var min far rädd för att diskutera saker och ting med mig, eftersom mina värderingar var allt-

för olika hans. Allt han gjorde var att väcka mina skuldkänslor med sin tystnad. Jag satt där i min mors fätölj och väntade på att min far skulle tala. Jag kände mig blyg, fick tunghäfta; jag tiggde om bekräftelse av min manlighet. Min fars tystnad tvingade mig dock till att förbli en liten pojke, i vördnad för hans reserverade hållning - som jag misstog för styrka.

Dessa fragment är alla delar av en historia, som knappast kan kallas tragisk: trots allt hade jag en far som var mer närvarande än de flesta fäder var för sina tonåriga söner vid denna tid. Att berätta min historia orsakar mig ändå smärta. Än idag känner jag tunghäftan komma över mig när jag vill tala allvar med min far. En tyngd lägger sig över mig, en osynlig barriär reser sig, som är fruktansvärt svår att komma förbi. Barriären finns fortfarande kvar, trots våra goda intentioner; den enda skillnaden är att nu känner jag mig lika mycket ansvarig för den som han. Jag älskar min far, men jag vet inte hur jag ska bära mig åt för att rasera muren mellan oss. Ibland känns det nästan oanständigt att ens vilja rasera den. Vad kan det vara som jag är så rädd för?

Genom mina seminarier och min praktik som analytiker har jag fått veta att den smärta jag känner delas av många andra. Alla män lever mer eller mindre i en nedärvd tystnad som har överförts från generation till generation, en tystnad som förnekar varenda tonårspojkes behov av erkännande – eller bekräftelse – från sin far. Det är nästan som om våra fäder lydde under en tystnads lag, som stadgar att fäder som talar är ett hot mot den manliga solidariteten.

Våra fäder flydde ut i skogen, till krogen eller till sina arbeten. De sökte en fristad i sina bilar, bakom sina tidningar eller framför TV-apparaten. Ofta valde de att fly in i en abstrakt, syntetisk värld, en värld skild från verkligheten här och nu, från den vardagliga upplevelsen och från sina egna kroppar. Både förr och nu har män fallit för den massmediala förförelsen, massmedier som sjunger för dem precis som sirenerna som försökte locka Odysseus att segla mot klipporna. Mäns beroende av massmedia, som är som ett narkotikaberoende, tillåter dem att undvika att tala, undvika att bebo sina kroppar, undvika att gå in i relationer. Männens pseudo-självständighet är i verkligheten ingenting annat än en smygande form av självupptagenhet.

Vi kan faktiskt inte lägga all skuld på våra fäder, eftersom de själva är offer för sin historia. Naturligtvis är vi idag långt ifrån den ekologiska nisch som tillät unga manliga individer av vår art att regelbundet ha tillgång till sina fäder, för att de skulle lära sig hur fäderna skötte saker och ting. Nutidens män har i praktiken haft mycket få tillfällen att uppleva eller aktualisera sin maskulina potential tillsammans med sina fäder. Sedan industrialismens intåg har kontakten mellan fäder och söner blivit allt kortvarigare. En förskjutning tycks ha skett mellan sönernas behov och fädernas beteende. Fäderna framstår som beklagansvärda figurer, fångna i ett öde som de står maktlösa inför. De känner sig allt mer fångna i ett vakuum när förfädernas vanor fortsätter att falla i glömska och allt detta bidrar alltmer till att den maskulina identiteten bryter samman.

Myterna avslöjar för oss de grundläggande strukturerna i historien; faderns tystnad och sonens lidande har förkunnats i den kristna myten. Denna centrala myt som har styrt utvecklingen i vår kultur under de två senaste årtusendena är i överraskande hög grad märkt av faderns frånvaro. Den helige Josefs faderskap sattes ifråga från första början, och han deltog mycket litet i sin son Jesus aktiva liv. Han fanns inte där tillsammans med Maria och apostlarna vid foten av korset; det var inte Josef, utan Maria, som höll sin döde son i sina armar och som Michelangelo gjorde odödlig med sin Pietá. Kristi ord på korset kunde knappast heller varit tydligare: "Min, Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?"

På det mer omedelbara planet, om vi till exempel ser på statistiken, finner vi att problemet med den frånvarande fadern är vida spritt. I USA lever till exempel ett av fyra barn i familjer med bara en förälder, och i 89 % av dessa familjer är det en kvinna som är huvudansvarig. (Dessa siffror rapporterades via Radio-Canadas TV-nyhetsprogram "Le Point," 4 april, 1988) I Quebec, där jag har min praktik är motsvarande siffror: 20% av alla familjer har bara en förälder, och i 79% av dessa familjer är en kvinna ensam huvudansvarig.

Hur förvånande dessa siffror än är, så redovisar de bara situationer där fadern är fysiskt frånvarande; de säger ingenting om huruvida de fysiskt närvarande fäderna är adekvata eller inte.

När vi diskuterar "frånvarande fäder" måste vi ge begreppet en vid betydelse. Vi måste inkludera både den psykiska och den fysiska frånvaron av fäder, liksom både andlig och känslomässig frånvaro. Vi måste således inkludera även fäder som, trots att de är fysiskt närvarande, betar sig på ett sätt som är oacceptabelt, till exempel auktoritära fäder som är förtryckande och avundsjuka på sina söners begåvning och därför krossar deras försök att utveckla sin kreativitet eller sin självkänsla, eller fäder som på grund av sin alkoholism är så instabila att deras söner hamnar i ett permanent tillstånd av osäkerhet.

Den andra delen av titeln på min bok, "förlorade söner", understryker bristen på känslomässig förbindelse mellan fäder och söner. Det innebär inte att sönerna är förlorade i någon absolut betydelse, utan snarare att de har gått förlorade för de fäder som de omedvetet söker.

Denna brist på uppmärksamhet från fadern resulterar i att sonen omöjligt kan identifiera sig med sin far för att grundlägga sin egen manliga identitet. På samma sätt har en son, som berövats den bekräftelse och trygghet som faderns närvaro hade kunnat ge, stora svårigheter att nå fram till ett eget vuxet liv. I de fall då fadern är våldsam, svag eller ofta berusad, kan sonen uppleva honom som så fränstötande att han absolut vägrar att identifiera sig med den manlighet som fadern trots allt representerar; han kommer då inte bara att förakta sin far, han kommer också att sträva efter att bli så olik honom som möjligt.

Den bräckliga identiteten

Faderns tystnad gör att sonens könsidentitet

blir mycket bräcklig. Vi vet att en personlighet grundläggs och differentieras genom en serie identifikationer. För att kunna utveckla en egen identitet måste man identifiera med någon annan. Innan denna identifikation kan äga rum, måste vi emellertid åtminstone vagt känna igen ett gemensamt element i oss själva och den andre. Denna process aktiveras genom det som Freud gav namnet en primal fantasi; genom den primala fantasin är vi sammanlänkade med den andre. Denna medfödda tendens, som Jung senare kallade en arketyp, gör det möjligt för sonen att känna igen sig själv i sin far.

Ett barns första objektrelation, hans eller hennes första identifikation, är med modern. För att bli "man" måste pojken gå vidare från denna primära identifikation med modern till en identifikation med fadern. Denna övergång är en så känslig och riskfylld process att man i stamsamhällen understödjer den genom initiationsriter, som är utformade så att de ska hjälpa ynglingen att påbörja sitt liv som vuxen man.

"Då det är ett faktum att övergångsriterna i allmänhet försvunnit ur vår kultur, är det viktigt att var och en funderar över vad dessa riter hade att erbjuda. För det som inte längre tillhandahålls av kulturen måste vi idag söka upp på egen hand."

(Guy Corneau)

Initiationen av unga män är en av de mest strukturerade och mest spridda ritualerna i världen; ritualer för unga flickor är, trots att de existerar, inte universella och de är oftast mindre utarbetade. När det gäller könsidentitet kan man faktiskt säga att kvinnan får sin given medan mannens måste erövrats. (Stevens: *Archetypes*, William Morrow 1982, sid 154)

När menstruationen börjar, etableras den kvinnliga identiteten, och detta blir en naturlig initiation genom vilken flickan blir kvinna. För män måste emellertid naturen kompletteras med en inlärningsprocess för att den primära identifikationen med modern skall brytas. Initiationsriternas syfte är att markera pojkens officiella separation från modern och hans nya ställning som man.

I praktiken är initiationsriter för tonårspojkar så vitt spridda att vi mycket väl kan ställa oss frågan om små pojkars manlighet någonsin skulle utvecklas, om den inte tvingades på dem på detta vis. Biologer bekräftar att på fosterstadiet är vi ursprungligen alla kvinnliga: under den allra första början av ett havandeskap kan man inte upptäcka några manliga drag hos fostret. Detta ger en indikation om att manligheten måste läggas till - och det förklarar kanske också dess bräcklighet.

Detta biologiska faktum tycks förklara att den

manliga identiteten ständigt måste bekräftas och regelbundet understödjas av annan manlig närvaro för att förbli stabil. Att det existerar vissa stammar där männen sticker och kvinnorna arbetar på fälten, ger en vink om att det vi känner som manlighet är något utvecklat om det inte väcks till liv genom ritualen.

I stammens värld ses identifikationen med fadern som något som följer efter identifikationen med modern. Det är också intressant att notera att familjen med en ensam mamma följer samma mönster som stammen, genom att sönerna i puberteten ofta spontant uttrycker en önskan att få bo tillsammans med sin far. I verkligheten äger en hel rad identifikationer rum samtidigt inom psyket. För att sonen ska kunna känna igen sig själv i fadern, måste dock fadern vara närvarande.

För att kunna utvecklas måste en man identifiera sig med sin mor och med sin far. Far-mor-son-triangeln måste ersätta mor-son-dyaden. Om fadern är frånvarande, uppstår emellertid ingen övergång av identifikationen från modern till fadern, och sonen förblir fångad i sin identifikation med modern. Faderns frånvaro ger automatiskt modern ett ökat inflytande. Under dessa omständigheter får triangeln aldrig en chans att ta riktig form, och den omedelbara följden blir att ifråga om sin könsidentitet utvecklas sönerna till kolosser på lerfötter.

Även om mödrarna ofta har en framträdande roll i mansporträtten i min bok, och trots att den psykoanalytiska litteraturen till övermått har beskrivit mödrarnas inflytande på sina söner, måste vi komma ihåg att dessa mödrar var allestädes närvarande och omnipotenta bara på grund av att fäderna var frånvarande - så frånvarande, faktiskt, att deras frånvaro helt enkelt togs för given. När jag idag hör mina manliga patienter beklaga sig över sina mödrar, hör jag också (trots att det inte uttalas klart) att deras fäder varit frånvarande. Jag ställer därför frågor och föreslår tolkningar som har till mål att belysa far-son-relationen. Detta är helt nödvändigt, eftersom det svarta hål som faderns frånvaro har skapat vanligtvis är fyllt med förbittring, skuld, idealiseringar och misstro, som annars kan förbli outforskade område trots flera års terapi. Om man har en mor som är dominerande, överbeskyddande, eller förtryckande indikerar detta nästan alltid att fadern är frånvarande.

Den närvarande fadern

Fadern är den förste betydelsefulla andre som barnet möter utanför moderns sköte. För den nyfödde representerar fadern först och främst, dock ännu ganska obestämt, icke-moder; han förkroppsligar allting som modern inte är. Han blir det tredje hörnet i kärlekstriangeln; genom honom införs ett särskiljande element mellan modern och barnet. Hans blotta närvaro sätter igång en differentieringsprocess, eftersom han genom att göra anspråk på sin fru gör slut på den lycksaliga symbios som mor och barn har levat i. "Din mor är min fru, och hon älskar mig också!" säger han. Barnet känner att det själv inte längre är det enda objektet för hennes kärlek. Fadern förkroppsligar alltså på detta sätt realitetsprincipen och ordningen i familjen.

Vid närmare eftertanke ser man dock att det inte är fadern i sig själv som åtskiljer moder och barn, utan snarare föräldrarnas behov av varandra, emotionellt och sexuellt, deras behov att hitta tillbaka till varandra utanför föräldrarollen. Faderns närvaro är viktig, om den så bara kommer till uttryck på detta sätt. En del fäder gör slut på mor-barn symbiosen på ett brutalt sätt, eftersom de blir avundsjuka på den uppmärksamhet kvinnan slösar över barnet. Men i regel är det föräldrarnas ömsesidiga behov av varandra som begränsar deras exklusiva engagemang i barnet, ett engagemang som barnet under en viss tid har behov av för att få en hälsosam start i livet.

Fadern hjälper barnet att etablera en inre struktur. Mer specifikt uttryckt: hans närvaro gör det möjligt för barnet, särskilt om det är en pojke, att utveckla sin egen aggressivitet (sitt självhävande och sin förmåga till självförsvar), sin sexualitet, sin upptäckariver, sin attityd till lagar och normer samt sin förmåga till abstraktion och objektivering.

Fadern hjälper också sina söner - och sina döttrar - i övergången från familjens värld till den större samhällsvärlden, även om också modern numera spelar en allt större roll i att överbryga detta gap. På det hela taget visar barn som har haft en "tillräckligt god" fadersrelation större självförtroende i sina studier, i val av yrkesbana och i sina individuella initiativ.

En fars kärlek uttrycks ofta i villkorliga termer, som ett sätt att uppmuntra barnets prestationer: "Om du lyckas med det och det, ska jag ge dig det du vill ha." Detta element av villkorlighet är nödvändigt för barnets utveckling av ansvars känsla, av dess vilja att pröva och över-skrida gränser och även för respekten för etablerade hierarkier, men villkorligheten blir positiv endast om den paras med tillgivenhet.

För att en fars kärlek ska kunna vara icke-ambivalent måste han vara tillräckligt närvarande i både fysisk och psykologisk mening. Han måste ta sig tid att vara tillsammans med sina barn. Fadern måste visa ett genuint intresse för barnets aktiviteter och ändå vara noga med att själv sätta vissa gränser. Att han sätter gränser skapar den trygga atmosfär som behövs för att barnet ska utvecklas harmoniskt. Han får inte påtvinga barnet sina åsikter och beslut genom att gömma sig bakom sin partner; han måste visa sin styrka och sin svaghet och inte vara undvikande eller, ännu värre, envist auktoritär.

Genom att vara öppen om sina egna tillkortakommanden visar fadern att inte heller barnet förväntas vara perfekt. Detta gör det tydligt för barnet att maktutövande inte behöver vara förnedrande, att hälsosam tävlan och konkurrens inte alltid leder till magsår, och att den förmågan kan vara en källa till glädje, inte alienation.

*Ett adekvat faderskap innebär att stöd och omvårdnad balanserar behovet att sätta gränser för barnets beroende. (Shapiro, S.: *Manhood, a New Definition*, Putnams Sons 1984, sid 97)*

Det otillräckliga faderskapet

En otillräcklig far är en som uppträder på ett

oacceptabelt sätt gentemot sin son. Otillräckligheten kan ta sig olika former som alla utsätter barnet för stora frustrationer.

1. Långvarig frånvaro oavsett anledning.
2. Otillgänglighet för barnets behov av kärlek och av att få "höra till". Fadern svarar inte på barnets signaler om att det behöver tas om hand och stöter kanske aktivt bort barnet.
3. Hot om övergivande i syfte att övertala eller disciplinera barnet. Hotet kan ta formen av att överge familjen, att dra tillbaka sin kärlek, att begå självmord om barnet fortsätter att uppträda på ett visst sätt, eller kanske till och med hot om att döda partnern eller barnet.
4. Skuldbeläggning. Barnet övertygas om att dess uppträdande är avgörande för om föräldern, eller föräldrarna, ska bli sjuka eller dö.
5. Beroende av barnet. En far som är alkoholisk, till exempel, kan tvinga barnet in i en föräldraroll, som gör att det måste bli vuxet alltför tidigt.

"Eftersom män varken kan menstruera eller föda barn, har de ett än större behov att få kontakt med de naturliga biologiska processerna kring död och återfödelse."

(Guy Corneau)

Dessa attityder eller handlingar, som beskrivits av Anthony Stevens i ett annat sammanhang, är en utmärkt summering av de traumatiska upplevelser som patienterna berättar om i sina terapier. (Stevens, A.: *Archetypes*, sid 111. Jag har anpassat dessa kategorier till fars-son-relationen, men de gäller i lika hög grad för relationen mellan mödrar och barn.)

Jag skulle vilja lägga till ytterligare två kategorier:

6. Fysisk misshandel.
7. Syndabocks-beteende, d v s sönerna görs till syndabocker för allt som är fel i familjen.

Om fadern betar sig på något av dessa sätt resulterar det i att sonen får bristande självförtroende, blir överdrivet blyg och får svårigheter med att anpassa sig till nya förhållanden. Sonen förblir ofta omogen och överdrivet beroende, får lätt anfall av ångest, depression, tvångs-idéer, manier och fobier. Dessutom får sonen en massiv aggressionshämning. Hans djupa behov av kärlek kan också ta sig bisarra uttryck, som till exempel halvhjärtade självmordsförsök, rymningar hemifrån, lätsad sjukdom, vilda anklagelser och alla möjliga andra försök till manipulation.

Vi bör också komma ihåg att i lika hög grad som dessa störningar är resultatet av faderns "frånvaro," kommer de att kompenseras genom en omedveten idealisering av fadern. En pojke vars far har lämnat hemmet tenderar antingen att idealisera fadern eller att söka ett idealiserat faderssubstitut. Ofta blir han så förblindad av sin egen längtan att han omöjligt kan rätt bedöma den fadersfigur han väljer, och detta leder till att pojken ännu en gång kommer att känna sig sviken.

***

Söner som inte har fått tillräcklig omsorg av sina fäder konfronteras ofta med följande problem: under tonåren upplever de en stark förvirring angående sin könsidentitet; deras självkänsla är bräcklig; de förnekar sin aggressivitet (och därmed även sitt behov av självbekräftelse), sina ambitioner och sin nyfikenhet. Några lider kanske också av sexuella hämningar, de kan brottas med svåra inlärningsproblem eller är oförmögna att respektera moraliska värden och ta ansvar; de saknar plikt-känsla och accepterar inga skyldigheter gentemot andra. Frånvaron av gränser gör det även svårt för dem att handla med auktoritet eller att respektera andras auktoritet. Deras otillräckliga inre struktur resulterar i en viss slapphet och en allmän oförmåga att organisera sina liv effektivt. Söner som inte fått tillräcklig faderlig omsorg löper också större risk att hemfalla åt ungdomsbrottslighet och missbruk av narkotika och alkohol. (Billier, Henry B.: "Fatherhood: Implications for Child and Adult Development", *Handbook of Developmental Psychology*, Prentice-Hall 1982, sid 711-714)

Alla sådana beteenden har sin rot i en djup revolt mot det patriarkaliska samhället; en revolt som speglar konsekvenserna av faderns frånvaro.

Papparollen

Tills relativt nyligen trodde man att faderns roll i ett barns liv började först när barnet var tre eller fyra år och kunde tala. En del psykoanalytiker ansåg faktiskt att faderns deltidsnärvaro i familjen var en fördelaktig och nödvändig frustration för barnet. Under de senaste decennierna har forskningen om barnets utveckling emellertid gett en helt annan bild av fadersrollen.

I både USA och Norge har flera undersökningar av pojkar med beteendeproblem kommit till slutsatser som går stick i stäv med allmänt accepterade åsikter: pojkar har ett absolut behov av sina fäder under de första två åren av sin existens. Alla pojkar som ingått i dessa undersökningar hade upplevt frånvarande fäder under de två första åren av sina liv. I de flesta fallen var deras fäder soldater som hade lämnat hemmen medan deras söner ännu var mycket små, eller sjömän som var borta från hemmet mer än nio månader per år. Det slående är att dessa pojkar visade samma sorts atypiska utveckling som föräldralösa i otillräckliga fosterhem, eller som pojkar som vuxit upp med ensamma mammor utan tillgång till lämpliga faderssubstitut.

Henry Biller som har lett flera av dessa undersökningar gör följande iakttagelse:

Pojkar som fick uppleva fadersfrånvaro före två års ålder var mer handikappade vad gäller flera dimensioner av den personliga utvecklingen än de pojkar som upplevde fadersfrånvaro vid senare ålder. Till exempel var de pojkar som upplevde fadersfrånvaro före två års ålder mindre tillitsfulla, mindre verksamma och hade mer underlägsenhetskänslor än pojkar som hade upplevt fadersfrånvaro i åldrarna från tre till fem år. (Idem)

Samme författare betonar att många studier visar att en varm, kärleksfull relation mellan far och son resulterar i en starkare utveckling av sonens manliga identitet. Han tillägger att känslan för de gränser och den disciplin som fadern ställer upp bara kan bli positiv om relationen är kärleksfull; i annat fall får faderns beteende motsatt effekt och hindrar sonen från att imitera och att identifiera med sin far.

Biller anser att kvaliteten på far-son-relationen är lika viktig för sonens utveckling som faderns närvaro. Även om en far har bevisat sin självständighet och kompetens på arbetsplatsen, men sedan kommer hem från jobbet och sjunker ned framför TV-apparaten och avstår från att delta aktivt i familjelivet, kan hans son mycket väl bli passiv och hämmad.

Det är dock intressant att notera att söner, vilkas fäder har dött, är undantag från den allmänna regeln. Trots att deras fäder är helt frånvarande, visar dessa söner färre svårigheter att anpassa sig än de, vilkas fäder är frånvarande av andra orsaker. Det verkar som om änkor ofta har mycket positiva minnen av sina män, och att de talar mycket om dem. Detta ger sönerna en positiv fadersbild, som delvis kompenserar det faktum att han inte är fysiskt närvarande.

Indirekt visar denna forskning hur nödvändigt det är för föräldrar som skiljer sig att klara upp sina motsättningar, eller att åtminstone undvika att tala nedsättande om den frånva-

rande föräldern inför barnen. För såväl söner som döttrar är det sätt som modern talar om den frånvarande fadern på, och den respekt hon kanske har eller inte har för honom, avgörande för om de ska kunna forma en positiv bild av det manliga. Naturligtvis gäller detta även för bilden av det kvinnliga.

Det är också absolut nödvändigt för den ensamma föräldern att objektivt förklara för barnen varför den andra föräldern är frånvarande eller sällan närvarande. Denna förklaring hjälper till att minska de skuld känslor eller den minskade självkänsla, som barnen kan uppleva på grund av föräldrarnas misslyckanden. Barn tolkar ofta dessa känslor som ett resultat av att de själva uppträtt illa, att de inte är tillräckligt snälla och duktiga för att förtjäna sina föräldrars vård och uppmärksamhet. Det är alltid barnen som i slutändan får betala för de problem som föräldrarna inte vill tala om.

(Artikeln är ett redigerat utdrag ur Guy Corneaus bok *Frånvarande fäder, förlorade söner* i översättning av Anna Pia Åhs-lund. Red. Håkan Raihle)

Centrum för Jungiansk Psykologi AB

Edvin Adolphsons väg 4, SE-169 40 Solna. Tel 08-830 700